

Slovenski in češki narodni prerod (1780–1848): Vloga kulturnega planiranja, transnacionalnega kulturnega transfera in socialnih mrež

Telč, 24.–27. maj 2012

Andraž Jež

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Novi trg 2, p.p. 306, Ljubljana
andraz.jez@zrc-sazu.si

Od 24. do 27. maja 2012 se je v moravskem mestu Telč odvijal slovensko-češki kolokvij z naslovom *Slovenski in češki narodni prerod (1780–1848): Vloga kulturnega planiranja, transnacionalnega kulturnega transfera in socialnih mrež*. Predstavilo se je pet čeških in šest slovenskih raziskovalcev, od katerih je vsak obravnaval izbran segment iz obeh narodnih preporodov. V uvodnih nagovorih sta koordinatorja bilateralnega projekta Miloš Zelenka in Marijan Dović izpostavila nujnost sodelovanja in soočanja rezultatov raziskav obeh skupin literarnih zgodovinarjev, saj sta bili usodi Čehov in Slovencev kljub različnima in pestrima zgodovinama v marsičem primerljivi, predvsem pa so bili stiki izobražencev obeh narodov tudi zaradi idej slovanske vzajemnosti pogosti in intenzivni.

Marko Juvan je prikazal oblike sodelovanja Čopa, Prešerna in Čelakovskega. Najprej je razpravljal o recenziji izvoda *Krajnske čbelice*, ki jo je po seznanitvi z revijo prek Kopitarja pripravil Čelakovski, nato pa natančno orisal osebna in interliterarna razmerja med najvidnejšimi kranjskimi in češkimi ustvarjalci. Dinamične odnose je nato reflektiral v odnosu do Goethejevega pojma svetovne literature in narodnih preporodov oziroma kulturnega nacionalizma 19. stoletja. Prek teoretikov svetovnega literarnega sistema, kot sta Pascale Casanova in Franco Moretti, je analiziral kompleksno asimetrično infrastrukturo literarnih stikov med centrom (v tem primeru Češko) in periferijo (Kranjsko).

Tudi **Miloš Zelenka** je v precep vzel Čehe in Slovence, ki jim je v narodnem preporodu kljub nenaklonjenim zgodovinskim okoliščinam s postopnimi premiki uspelo ustvariti temelje bodoče državnosti in civilne družbe. Ob tem se ni posluževal diskurzivne analize in raziskovanja spreminjanja identitet, marveč se je raje posvetil očitnim analogijam med obema preporodoma. Kritično je pretresel še periodizacijo in tipologijo literarnih smeri v češkem narodnem preporodu, ki ju je problematiziral tudi **Ivo Pospíšil**. Ta je v svojem prispevku komentiral funkcije literarnih smeri in se osredotočal zlasti na sporne momente, kjer se je njihova delitev skozi čas postavljala pod

vprašaj. Ob tem se je oprl na razvoj posameznih tokov z vidiki srednjeevropske literarne zgodovine, s katerim je opazoval koncept slovanskih literatur Franka Wollmana, in pokazal na razlike v opredelitvah literarnih smeri med različnimi skupnostmi in različnimi razvojnimi situacijami. Izrazil je tudi zaskrbljenost nad postdemokratskimi standardi tipologiziranja literarnih smeri, v katere se vračajo »srednjeveške paradigme«.

Marijan Dovič je primerjal kanonizaciji Prešerna in Máche ter skozi prizmo sheme, ki jo je izdelal za nacionalne kulturne svetnike, opazoval osupljive podobnosti v njunem življenju. Podrobno je orisal primerljivi kanonizaciji v nacionalna pesnika, ki sta si delili dolg lok od odklanjanja do postopnega izrivanja »rivalov« in naposled do idealiziranja na nacionalni ravni – ta je omogočila, da si oba pesnika danes prisvajajo vse politične opcije. Za jasnejšo sliko je navedel tudi Máchovo recepcijo na Slovenskem skozi čas, prispevek pa ponazoril s številnimi prosojnicami, na katerih je prikazal vrsto spomenikov in zgodovinskih trenutkov, ki so češkega pesnika afirmirali kot kulturnega svetnika svojega naroda.

Po predahu se je **Anna Zelenková** v svojem prispevku posvetila tedanjim stikom med Čehi in Slovaki. V sklopu preučevanja dveh bližnjih jezikov so jo posebej zanimali »združevalni« in »ločevalni« elementi, ki so se pojavljali v semantičnem in terminološkem razvoju. Izhajala je iz stališča, da si ti niso stali v strogem nasprotju, temveč je bilo trenje med razlikami v besedju tvorni element vzporednega razvoja češčine in slovaščine ter obeh narodov. Vseeno so se skozi čas pojavili konflikti zaradi svojevoljne interpretacije kulturnega izročila, ki se je pojavila pri obeh narodih.

Sledili sta predavanji, ki sta se ukvarjali s stiki med slovenskimi in češkimi izobraženci skozi več obdobjev narodnega preporoda. **Luka Vidmar** je podrobno analiziral stike Jerneja Kopitarja s tremi generacijami čeških preroditeljev in sklenil, da je bil odnos najbolj pomirjen v prvem obdobju, ko je jezikoslovca podpiral češki mecen ter profesor na katedri za češki jezik in književnost Zlobický, za katerim je Kopitar pozneje prevzel mesto dunajskega cenzorja slovanskih knjig. Drugo obdobje je zaznamovalo plodno sodelovanje z Dobrovskim, s katerim sta se dopolnjevala osebno ter pri znanstvenem delu in posredovanju med južnimi in zahodnimi Slovani. Ob tem se je med filologi na vseh ravneh spletlo živahno sodelovanje, ki ga niso skalila niti nemajhna razhajanja med Kopitarjem in Dobrovskim glede nekaterih temeljnih lingvističnih pogledov. Zadnje obdobje Kopitarjevega srečevanja s Čehi je bilo tudi najbolj konfliktno, saj Kopitar kot razsvetljenec ni več mogel najti skupnega jezika z novo generacijo preporodovcev. Prav to generacijo je v svojem prispevku obravnaval **Andraž Jež**, ki se je posvečal vplivom češke književnosti na Stanka Vraza in njegovim stikom s tamkajšnjimi pesniki. Idejo za opuščanje slovenskega

jezika v korist ilirskega je našel pri Kollárju in Šafáriku, ki sta kljub svojemu slovaškemu izvoru zaradi panslavistične ideje o štirih slovanskih knjižnih jezikih pisala v češčini. Že pred tem je bil Vraz prvi slovensko pišoči avtor, ki je pod vplivom ilirizma uporabljal gajico – današnja slovenska in hrvaška pisava je priredba tiste, ki so jo po Janu Husu povzeli Čehi, nad njo pa se je v 19. stoletju navdušil začetnik ilirizma Ljudevit Gaj. Skozi ves čas delovanja je bil Vraz od vseh slovanskih najbolj navdušen prav nad češko kulturo in poezijo, Slovence pa je zastopal tudi na slovanskem kongresu v Pragi leta 1848.

Jola Škulj je soočila protislovja med konceptom modernosti 19. stoletja in nacionalizmom tedanjih narodnih preporodov. Najprej je pojasnila etimološke osnove modernega, nato pa se je posvetila idejni matrici modernosti v 19. stoletju. Čălinescujevi tipologiji dveh konceptov, od katerih se eden utemeljuje v razumu, drugi pa sledi esteticizmu in aristokratskemu anarhizmu, je zoperstavila vidik Giannija Vattima, ki govori preprosto o epohi modernosti, kjer je edina vrednota biti moderen. V preseku obeh pojmovanj moramo razumeti tudi narodne preporode, ki so bili utemeljeni v metafizičnem postavljanju ideala in spreminjanju obstoječih kategorij.

V zadnjem delu simpozija je kanonizacijo piscev razsvetljskega obdobja na primeru *Krajnskih komedijantov* Bratka Krefta raziskovala **Alenka Koron**. Kreft je konec 30. let 20. stoletja napisal dramo, s katero je želel prispevati h kanonizaciji Antona Tomaža Linharta, ki ga je dotedanja literarna zgodovina zaradi političnih razlogov po krivici prezrla. Avtorica je v prispevku ugotavljala, da je češka literarna zgodovina po Wollmanovi zaslugi Linhartu dostojno mesto zagotovila pred slovensko. Kreft je igro, posvečeno Linhartu, zasnoval po Branju Govekarjevega in Vošnjakovega dramskega poskusa prologa in epiloga k *Županovi Micki*, s katerima ni bil zadovoljen. Tudi sam je v dramsko besedilo vložil Linhartovo komedijo, vendar se je pred tem skrbno poučil o Linhartovem času in kulturnih razmerah. Kreftovo dramski tekst je toliko učinkovitejši, ker je v celoti napisan v arhaičnem jeziku, igralci pa se po zgledu premierne uprizoritve iz leta 1948 poslužujejo tudi elkanja.

Drugačen metodološki pristop si je izbral **Daniel Bína**, ki se je osredotočil na primerjavo med predstavitev obdobja češkega narodnega preporoda v sodobnih učbenikih zgodovine in književnosti za osnovne in srednje šole ter enakimi učbeniki konec 80. let 20. stoletja. V sklopu raziskovanja smernic v razumevanju tega obdobja med sodobno mladino je obravnaval tudi internetno komunikacijo, povezano s to temo. Zaradi različnih družbenih dejavnikov se je po njegovih izsledkih interpretacija preporoda zadnjih dvajset let dinamično spreminjala. Z modernimi mediji se je ukvarjala tudi **Eva Niklesová** – v izjemno uspešnem sodob-

nem detektivskem stripu *Šifra mojstra Hanke* je najprej analizirala delež empirično preverljivih dejstev nasproti fiktivnim delom, ob čemer se je posvetila predvsem glavnima protagonistoma Vaclavu Hanki in Josefu Dobrovskemu. V drugem delu prispevka jo je zanimala smotrnost uporabe tega ali podobnih stripov pri šolski obravnavi literarnozgodovinskih obdobj. Vprašanje je kompleksnejše, kot se zdi na prvi pogled – učence namreč lahko vsebina, posredovana v njim ljubšem mediju, zelo navduši, vendar hkrati preplet fiktivnih elementov in zgodovinskih dejstev pred učitelja in učenca postavlja dodaten izziv.

Po končanih predstavitev prispevkov se je med raziskovalci razvnela živahna debata, v kateri so udeleženci lahko prispevali svoje poglede na teme, ki so jih obravnavali njihovi kolegi. Prav tako so se lahko ustavili tudi ob točkah, ki bodisi zaradi časovne omejitve bodisi zaradi zasnove posameznih prispevkov niso bile dovolj podrobno obravnavane.

Avgust 2012